

ALGUNES CONSIDERACIONS TIPOLÒGIQUES SOBRE ELS CLÍTICS PRONOMINALS*

1. INTRODUCCIÓ

Els clítics pronominals, o pronoms febles, constitueixen un dels camps més complexos de la gramàtica catalana, a causa de la gran varietat de formes i funcions que adopten, i de les complicades possibilitats combinatòries que tenen. La majoria d'estudis que s'hi han dedicat fins ara han descrit les formes pronominals pròpies de l'estàndard i/o del barceloní, però són ben pocs els que s'han aproximat a les altres varietats dialectals catalanes. Una de les varietats en què manquen més estudis sobre el tema és el català central septentrional, etiqueta que pretén recollir el parlar de les comarques de l'Alt i el Baix Empordà, la Selva, el Gironès, el Pla de l'Estany, la Garrotxa, el Ripollès i la Cerdanya (Campmany 2004a). Aquestes comarques formen un espai lingüístic força controvertit, que sovint ha estat objecte de diverses delimitacions dialectals (Adam 2002: 21-37). J. Veny i d'altres autors han parlat d'un català septentrional de transició, circumscrit al sector nord de l'Alt Empordà, la Garrotxa, el Ripollès i tota la Cerdanya, i definit per la isoglossa que, a començaments del segle xx, separava «els territoris que deien *cantu* (o *càntut* o *càntuc*) enfront dels que deien *canti*» (Veny 1982: 32). La reculada actual d'aquesta isoglossa i la notable variació lingüística que presenten les comarques més septentrionals del català central han alimentat la indefinició d'aquest espai lingüístic.

Els clítics pronominals constitueixen un dels exemples més evidents de la forta variació que caracteritza l'àrea esmentada. La variació és precisament l'objecte d'estudi d'aquest article, el qual no només pretén descriure el comportament variable que presenten els pronoms, sinó que també vol establir els factors lingüístics i/o extralingüístics que afavoreixen la presència d'unes formes pronominals o d'unes altres. Finalment, l'article proposa

(*) Aquest treball s'inscriu en el marc del projecte ECOD (HUM2004-01504/FILO) del Ministeri de Ciència i Tecnologia i el FEDER, i ha estat possible gràcies a l'ajut concedit per l'AILLC per assistir al XIVè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. També hi ha contribuït la beca predoctoral 2006FIC-00166 de la Generalitat de Catalunya.

esbrinar si aquests factors també afecten el comportament que tenen els clítics en d'altres llengües.

Els pronoms en els quals es basa l'estudi són els proclítics singulars de 1a persona, 2a persona, reflexiu de 3a persona i partitiu. Tradicionalment s'ha considerat que al sector més septentrional del català central aquests pronoms adopten les formes plenes, és a dir, CV: *me diu, te renya, se renta, ne troba*. Només en alguns treballs més específics s'ha apuntat que a la pràctica hi ha més variació (DeCesaris 1987, Lloret 2001). Entre aquests destaca un estudi de Lloret/Viaplana (1996) en què es defensa que, si bé els pronoms de 1a p. sing., 2a p. sing. i reflexiu de 3a p. mantenen la forma CV, el pronom partitiu segueix un comportament diferent i presenta forma reforçada, és a dir, VC.

2. METODOLOGIA DEL PROCÉS DE RECOLLIDA DE DADES

En aquest estudi s'ha partit de dades noves per comprovar fins a quin punt els clítics del català central septentrional presenten variació. A diferència d'estudis anteriors, no s'han usat dades procedents d'enquestes, sinó que s'ha recorregut a textos orals espontanis enregistrats principalment al *Corpus Oral Dialectal* (COD) de la Universitat de Barcelona, un corpus que conté una quantitat extensa d'informació sobre tots els dialectes catalans. Aquesta informació fou compilada entre els anys 1994 i 1996 a totes les capitals de comarca del domini lingüístic català, en cadascuna de les quals s'enquestava tres informants de 30 a 45 anys.¹ Per tal de completar les dades procedents d'aquests textos i, alhora, oferir una visió diacrònica recent de l'evolució que han experimentat els clítics en aquesta zona, també s'han recollit dades dels textos espontanis de l'*Atlas lingüístic del domini català. Enotextos del català oriental* (ALDC; Veny/Pons 1998). Aquests textos són cronològicament anteriors als del COD, ja que es van recollir entre els anys 1965 i 1975. En aquest cas, els informants eren homes entre 60 i 85 anys de poblacions rurals petites.

La informació procedent dels textos espontanis del COD i l'ALDC s'ha contrastat amb noves dades extretes d'una sèrie d'enquestes realitzades durant l'any 2005 a l'àrea del català central septentrional. En aquestes enquestes es demanava als informants que completessin oralment un conjunt de frases en què mancava el pronom feble. Les respostes obtingudes han servit per esbrinar quines són les formes escollides pels informants en un context més formal, més acadèmic, on és més fàcil entreveure la influència de l'estàndard. No s'ha d'oblidar que els clítics VC són els corresponents a l'estàndard central i a la varietat de Barcelona, de manera que la seva presència es pot veure afavorida en aquest tipus de contextos.

1. Per a més informació sobre el COD, vegeu Lloret/Perea (2002) i la pàgina web del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona <http://www.ub.edu/lincat>.

La base empírica fonamental de l'estudi, però, la constitueixen els textos espontanis del COD i l'ALDC. La recollida de dades d'aquests corpus s'ha basat en tres tasques fonamentals. En primer lloc, s'han comptabilitzat les ocurrències de totes les formes VC i CV que adopten els proclítics singulars. En segon lloc, s'han anat anotant les diverses característiques dialectals que manifesta cada parlant de comprovar si la seva major o menor presència va lligada a una determinada forma dels clítics. En tercer lloc, s'han elaborat extenses llistes dels enunciats en què s'insereixen els clítics per tal de classificar-los segons el context fonètic i sintàctic on es troben i comprovar si aquests factors en determinen la realització. En el cas del context fonètic, els pronoms s'han classificat segons el tipus de segments que els precedeixen i que els segueixen. En el cas del context sintàctic, la classificació s'ha basat en la categoria morfològica o la funció sintàctica del mot que precedeix el clític. Per acabar, s'ha volgut comprovar si els resultats obtinguts s'adiuen amb el comportament que manifesten els clítics pronominals en d'altres llengües.

3. DISTRIBUCIÓ I OCURRÈNCIES DE LES FORMES VC I CV DELS PROCLÍTICS SINGULARS AL COD I L'ALDC

Quins resultats ha proporcionat el buidatge dels textos? Quina distribució presenten els clítics? Hi ha diferències entre l'ALDC i el COD? Una de les hipòtesis de què es partia és que els clítics CV tindrien una presència considerable entre els informants del COD, encara que menor respecte als de l'ALDC, possiblement a causa d'una progressiva estandardització de la parla. Les dades, però, no han confirmat aquesta hipòtesi: no hi ha cap informant del COD que utilitzi exclusivament les formes CV, i ni tan sols no n'hi ha cap que utilitzi més formes CV que VC. Ben al contrari, la gran majoria presenta un predomini clar de les segones enfront de les primeres. Sí que hi ha variació, però sempre a favor de la seqüència VC. I encara més sorprenentment, aquest predomini també es manifesta a l'ALDC.

Al COD, dels 24 informants analitzats tan sols n'hi ha dos —una dona de Banyoles i una de la Bisbal— que manifestin un cert equilibri entre les formes CV i VC, mentre que el nombre dels que només utilitzen formes VC s'eleva a vuit. Aquests últims es concentren majoritàriament entre els parlants de Puigcerdà, Ripoll i Sta. Coloma de Farners, que són les comarques més perifèriques de l'àrea estudiada. La resta d'informants sí que usen clítics CV, però de manera clarament minoritària: en general no passen de les cinc ocurrències per parlant. El predomini de les formes VC enfront de les CV queda perfectament il·lustrat a la taula (1), la qual recull el nombre d'ocurrències de les diverses variants dels clítics pronominals. Per tal que aquestes ocurrències es puguin comparar posteriorment amb les de l'ALDC, tan sols s'han inclòs a la taula les dades d'aquells informants que presenten una quantitat suficient de clítics i una variació prou destacable entre formes VC i CV.

(1) Ocurrences dels proclítics singulars dels informants del COD que presenten variació

		<i>2a p. sing.</i>		<i>2a p. sing.</i>		<i>Reflexiu</i>		<i>Partitiu</i>	
		EM	ME	ET	TE	ES	SE	EN	NE
Figueres	MMB	13	1	4	4	12	1	3	
Banyoles	CBF	1			9	12	1 (+sibilant)		
Girona	JSPU	3	1	2	1	4	1+1 (+sib.)	2	
	JBV	9	3	11		6		3	
La Bisbal	MPFB	3	1	1			1+1 (+sib.)	4	
	AMC	4	6	5	13	10		5	
Olot	AMQ			2		6	2		
	LRM	2				12	1+4 (+sib.)	7	
		35	12	25	27	62	6+7 (+sib.)	24	

La dada més destacable d'aquesta taula és que el clíctic partitiu no presenta ni una sola realització CV, la qual cosa s'adiu amb la descripció feta per Lloret/Viaplana (1996: 274-275). Les formes CV es concentren en els clítics de 1a i, sobretot, 2a p. sing. De fet, aquest darrer pronom és l'únic que presenta més formes CV que VC, malgrat que la diferència és mínima (27 ocurrences contra 25). En canvi, les formes CV del pronom reflexiu són ben escasses: de les 13 ocurrences que es comptabilitzen, 7 corresponen a seqüències en què el verb comença per sibilant, context que afavoreix clarament la realització *se* (Bonet/Lloret 2002). Per contra, el nombre d'ocurrences corresponents a la forma VC puja fins a 62, xifra que il·lustra l'elevada freqüència d'ús del pronom reflexiu.

Així doncs, les dades del COD deixen ben clar que al català central septentrional el comportament del partitiu és distint del de la resta de pronoms. En estudis d'altres varietats dialectals catalanes, s'ha defensat que aquest clíctic adopta el mateix tipus de formes que els clítics de 1a p., 2a p. i reflexiu de 3a p. Per exemple, en els dialectes nord-occidental i valencià es dona per fet que tots quatre pronoms adopten la forma CV davant de verb començat per consonant. La consulta de materials del COD procedents d'aquestes varietats mostra, però, que a la pràctica també hi ha variació, i que el partitiu

torna a ser el clíctic que té més tendència a adoptar la forma VC. Exactament el mateix passa a la varietat balear.

Fins i tot en d'altres llengües romàniques es detecta aquesta mateixa distinció. En francès, per exemple, la forma del clíctic partitiu es contraposa a la dels clítics de 1a p., 2a p. i reflexiu de 3a p.: *en* enfront de *me*, *te* i *se*. L'italià és una altra llengua en què el partitiu adopta una forma lleugerament diferent, malgrat que en aquesta ocasió també presenta l'estructura CV: la forma és *ne*, enfront dels clítics *mi*, *ti* i *si*. No és estrany que en tots aquests casos el clíctic partitiu tingui un comportament particular: s'ha de tenir en compte que no forma part del paradigma dels pronoms acusatius ni del paradigma dels pronoms reflexius. Sintàcticament és un pronom diferent de la resta.

Totes aquestes reflexions han estat suscitées per les dades que ha proporcionat el COD. Ara cal comprovar quines diferències hi ha respecte a l'ALDC. El cert és que es fa difícil comparar aquests dos corpus, ja que a l'ALDC es comptabilitzen força menys clítics que al COD. Però tot i així, és evident que també hi predominen els clítics VC. La taula (2) mostra com dels deu parlants analitzats no n'hi ha cap que presenti un ús equilibrat de formes CV i VC: tots utilitzen més formes VC.

(2) Ocurrences dels proclítics singulars a l'ALDC

		<i>2a p. sing.</i>		<i>2a p. sing.</i>		<i>Reflexiu</i>		<i>Partitiu</i>	
		EM	ME	ET	TE	ES	SE	EN	NE
Maçanet	BP					3	2	11	3
Planoles	JDC			2		3	1	2	
Bassegoda	PMG					3		1	1
Oix	ASP			2		2	1	1	
	JCS					1	1 (+sib.)	2	1
	JCV					8	5	1	
Roses	JCR					6	3	1	
Banyoles	JCSM					17	2	1	
St. Privat	MCA	11	1	2		2			
Meranges	FPT					7	2	3	
		11	1	6		52	16+1 (+sib.)	23	5

Si es compara aquesta taula amb l'anterior taula d'ocurrències del COD, es constata que els únics clítics que admeten una comparació entre un corpus i l'altre són el reflexiu de 3a p. i el partitiu, ja que són els únics que presenten un nombre similar d'ocurrències. La taula (3) compara les ocurrències d'aquests dos pronoms, i permet comprovar que, malgrat que en ambdós corpus les formes VC són de llarg les predominants, a l'ALDC hi ha més ocurrències CV d'aquests clítics que al COD. És a dir, tenint en compte només aquests dos pronoms, sí que es detecta un cert retrocés de les formes CV els darrers temps.

(3)

	ES	SE	EN	NE
ALDC	52	16	23	5
COD	62	6	24	0

Els parlants d'edat avançada dels anys 60 i 70 encara podien utilitzar la forma *ne* en alguna ocasió, a diferència dels parlants de mitjan dècada dels 90. I la forma *se* també resulta anecdòtica en aquests darrers. Aquesta evolució pot obeir al prestigi i a la influència creixent, sobretot a través dels mitjans de comunicació de masses, de l'estàndard central. De tota manera, aquesta influència no pot ser l'única causa de la presència de clítics VC al català central septentrional, perquè aquests clítics ja són els predominants a l'ALDC.

Una de les hipòtesis de què es partia a l'hora d'emprendre aquest estudi era que com més particularitats dialectals manifestés un individu més predilecció tindria per les formes CV, considerades tradicionalment les més «genuïnes». Aquesta hipòtesi tampoc no s'ha acabat de confirmar. És cert que entre els parlants que usen una parla més estandarditzada no es troba cap exemple de clíctic CV, però el fet de manifestar un major nombre de trets dialectals de la zona tampoc no implica un ús generalitzat de clítics CV. Sembla confirmar-se, doncs, que la propagació de les formes VC no es deu només a la influència creixent de l'estàndard, sinó que hi ha altres factors que l'afavoreixen. Ara es tracta d'esbrinar quins són.

4. ANÀLISI DE LES DADES. TIPUS DE CONDICIONAMENTS (LINGÜÍSTICS I EXTRALINGÜÍSTICS) QUE PODEN AFECTAR LA REALITZACIÓ DELS CLÍTICS

Des del punt de vista lingüístic, s'ha analitzat tant el context fonètic com el context sintàctic en què s'insereixen els clítics. De l'anàlisi del context fonètic no s'han extret unes conclusions gaire rellevants. La posició que ocupa l'epèntesi en els pronoms no sembla condicionada per cap tendència a evitar el

contacte de determinats segments consonàntics. Com a màxim, s'observa el ja conegut rebuig envers el contacte de sibilants, un efecte OCP característic del català que determina la forma de diversos clítics (Bonet/Lloret 2002). Les oracions de (4) constitueixen una petita mostra d'aquesta tendència a evitar l'adjacència de segments sibilants, que sembla produir-se no només entre el clític i el verb següent, sinó també entre el clític i el mot anterior:

(4)

- ALDC: — [sə 'sɛmbrə l 'blat] 'Se sembla el blat' [Oix 33]
 — [əm'prez əs 'pasə pər unə: 'altrə 'kozə]
 'Emprés es passa per una altra cosa' [Banyoles 47]
- COD: — [sə 'sɪrku'laβə 'mol 'βe] 'Se circulava molt bé' [La Bisbal MPFB]
 — [əl βə'ɲoləz əz 'βəl fuzju'na] 'El Banyoles es vol fusionar'
 [Girona JSPU]

En canvi, sí que es pot establir un context sintàctic que afavoreix l'aparició d'uns determinats pronoms. Tant a l'ALDC com al COD, la presència del complementador *que*, de les conjuncions *i*, *si* o de l'adverbi negatiu *no* davant del clític en propicien clarament la realització VC. Convé remarcar que totes aquestes partícules són monosil·làbiques i que, a més, el complementador *que* i les conjuncions *i*, *si* són clítics no pronominals, elements àtons que depenen fonològicament d'un mot veí. Aquesta similitud amb els pronoms febles fa que es produeixi una mena d'atracció entre unes partícules i les altres. De fet, la impressió que desprenen les frases de (5), procedents totes del COD, és que el clític no pronominal —i fins i tot l'adverbi *no*— busca el suport de la consonant del pronom feble.

(5)

- Són com unes fogueres però que (e)s fan al mig del carrer. [Figueres MMB]
 — La festa de les Mare de Déus perdudes, no, que (e)n diuen? [Olot LRM]
 — Lo més important és que (e)t diverteixis. [Girona JBV]
 — La senyora que ve i (e)m diu... [Figueres MMB]
 — Si (e)t possessis a comptar, doncs potser sí. [Girona JBV]
 — No, no (e)m dedico a fer mitja. [La Bisbal MPFB]
 — (...) sinó que (e)m penso que ells tampoc s'integren. [La Bisbal AMC]
 — Jo no te diré mai això *è*s, sinó te diré això *é*-. [La Bisbal AMC]

Resulta especialment significatiu el contrast que s'observa entre les dues darres oracions: totes dues són construccions adversatives, però el pronom només

adopta la forma VC en la primera, l'única en què la partícula *sinó* va acompanyada d'un *que*. És com si el clític estigués més atret per aquesta partícula que pel verb.

Aquesta atracció dels clítics cap a certs elements diferents del verb ja es constata en el català antic, en alternances del tipus *Dimecres te veuran* vs. *Què-t penses?* (Colomina 2002: 572-573; Fischer 2002: 183-193).² Aquest darrer tipus de contextos postvocàlics són precisament els que van originar les formes proclítics VC que caracteritzen el català comú modern. S'ha de tenir en compte que, en la proclisi de la llengua antiga, hi intervenia tant la forma fonètica inicial del verb com l'acabament del mot anterior al pronom feble (Colomina 2002: 572). D'altra banda, en espanyol antic els pronoms personals àtons també podien aparèixer com a enclítics de pronoms relatius, adverbis, preposicions o conjuncions, molt sovint amb pèrdua de la vocal final: *Que-s viesse*, *No-l cogieron*, *Siempre-t maldizré*, etc. (Menéndez Pidal 1958: 254; García de Diego 1970: 222).

De fet, si es busquen dades d'una tipologia més àmplia de llengües, es constata que la cliticització sobre el verb no és sempre l'opció més habitual. En un bon nombre de llengües de les famílies germànica i eslava, el clític ocupa la segona posició de la frase, independentment de la posició del verb i, en realitat, de qualsevol altra partícula. El que és segur és que en aquestes llengües els clítics no poden encapçalar mai una oració, una prohibició que s'ha formalitzat a través de l'anomenada llei de Wackernagel (1892). Aquesta llei apareix exemplificada a (6), on es transcriuen tres alternatives d'una mateixa oració en croat. Totes tres opcions són correctes, ja que sempre mantenen el clític en segona posició.³

(6) Croat (Cardinaletti 1999: 36)

— Ivan	ga	je	često	čitao
— Ivan	ho	ha	sovint	llegit
— Često	ga	je	Ivan	čitao
— Čitao	ga	je	Ivan	često

2. Aquestes alternances es reflectien fins i tot en la llengua escrita. N'és un exemple l'obra *Memòries d'un pagès del s. XVIII*, escrita a Palau-saverdera, una localitat pertanyent al català central septentrional (veg. Campmany 2004b). En aquesta obra predominen les formes etimològiques CV, però també s'hi detecten algunes seqüències formades per les partícules *que*, *i*, *si*, *no* seguides de clítics (VC): *Si-s fa treballar alguna dona*, *No-n posqueran fer axir cap*, *Perquè tots no-n sapiéssam valer*, *De ésta no-n puch dir cosa de quant va nàixer*, etc. (Casanovas 1978: 35-48).

3. La llei de Wackernagel també té una versió romànica: l'anomenada llei de Tobler-Mussafia (Tobler 1875; Mussafia 1888). Aquesta llei s'ha utilitzat per explicar per què en algunes llengües romàniques antigues els clítics solien posposar-se al verb quan formaven part d'oracions principals, mentre que s'hi anteposaven quan es trobaven en oracions subordinades, context en què ja eren precedits per alguna altra partícula. En alguns estudis s'ha afirmat que, a diferència d'altres llengües, els clítics del català antic no estaven influïts per aquesta llei, i podien anteposar-se o posposar-se al verb independentment si el precedia un altre constituent o no (Fischer 2003: 260).

En altres llengües el clític no ocupa una posició fixa a les oracions, però sí que va lligat a partícules diferents del verb. A través d'un estudi de M. Cysouw (2004) sobre els clítics de persona es té constància que una extensa tipologia de llengües —tant indoeuropees com caucàsiques o australianes— presenta una sèrie de contextos en què els clítics no es troben en la posició habitual, és a dir, l'adjacent al verb, sinó que són atrets per les altres partícules recurrents. Cysouw anomena aquestes partícules «cross-linguistic common person marking attractors», i considera que reflecteixen un estadi primitiu en què els clítics haurien buscat el suport d'altres hostes diferents del verb, sobre el qual s'haurien acabat adjuntant en un estadi posterior. La dada destacable és que entre aquestes partícules s'hi troben precisament complementadors, adverbis negatius i conjuncions, és a dir, el mateix tipus d'elements que semblen «atraure» les formes proclítics VC al català central septentrional.

Les oracions que es transcriuen a (7) i (8) exemplifiquen l'atracció dels clítics per aquestes partícules en dues llengües ben diferents. El primer exemple pertany al portuguès europeu, llengua en què la posició no marcada dels clítics pronominals és darrere del verb principal. Els clítics només poden aparèixer en posició preverbal si els precedeix una sèrie d'elements com adverbis, complementadors o pronoms interrogatius, entre d'altres. A (7) és l'adverbi negatiu *não* el que ha fet avançar la posició del clític. A (8), s'hi troba exemplificada una oració de la llengua santali, pertanyent a la família munda de l'Índia. Malgrat la distància, passa exactament el mateix: aquí el clític nominatiu també apareix adjuntat a la partícula negativa.

(7) Portuguès europeu (Vázquez/Mendes da Luz 1961: 447)

— Tu	não	lhe	telefonaste	hoje?
Tu	no	li	has telefonat	avui?

(8) Santali (Cysouw 2004: 10)

— Ba-ko	badae-a
NEG-3pl	know-IND
'Els no saben'	

Fins aquí s'ha avaluat la influència del context fonètic i sintàctic sobre la forma que adopten els clítics. Ara convé fer un últim apunt sobre el pes que exerceix un factor extralingüístic com és el nivell de formalitat de l'elocució. Els resultats obtinguts a les enquestes ho fan possible. En aquest context més acadèmic, la forma que gairebé tots els informants han citat primer ha estat la normativa. Només a base d'insistència, han admès que també usarien les formes CV. Ho han admès sobretot en el cas dels pronoms de 1a i 2a p. sing. Molt

menys, però, en el cas del reflexiu, i mai en el partitiu. Així doncs, en una situació més formal es detecten les mateixes tendències de comportament, i encara s'accentua més la presència de formes VC, afavorides pels prejudicis lingüístics dels parlants, que sempre acaben propagant les formes més acostades a l'estàndard.

5. CONCLUSIONS

A través d'aquest article s'ha volgut fer una petita contribució a l'estudi dels clítics pronominals del català central septentrional, una varietat en què el tema no havia estat gaire tractat. Les noves dades analitzades han permès constatar que en aquesta àrea hi ha variació entre les formes proclítics VC i CV, tot i que les primeres són les predominants. Tal com ho havien afirmat Lloret/Viaplana (1996), el clíctic partitiu és l'únic que només presenta formes VC. De fet, dades d'altres varietats dialectals i fins i tot d'altres llengües confirmen que el partitiu sol tenir un comportament distint de la resta de pronoms.

Les dades dels corpus analitzats també han demostrat que la presència de clítics VC es veu afavorida per contextos en què el pronom està precedit per les partícules monosil·làbiques *que*, *i*, *si* i *no*, les quals actuen com un hoste del clíctic. Aquesta no és una particularitat del català, sinó que és prou habitual tipològicament. Finalment, s'ha constatat que, en la propagació de les formes VC, també hi influeix un factor extralingüístic: la percepció de l'estàndard com a varietat més prestigiosa.

ELISENDA CAMPMANY JANÉ

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ADAM 2002: Montserrat Adam, *El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia*, tesi doctoral inèdita, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- BONET / LLORET 2002: Eulàlia Bonet i Maria-Rosa Lloret, «OCP effects in Catalan Cliticization», *Catalan Journal of Linguistics*, 1, 7-27.
- CAMPANY 2004a: Elisenda Campmany, *Els clítics pronominals en posició proclítica al català central septentrional*, treball d'investigació inèdit, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- CAMPANY, Elisenda (2004b): *Recull de comentaris lingüístics de textos del segle xviii pertanyents a les terres gironines*, treball d'investigació inèdit, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- CARDINALETTI 1999: Anna Cardinaletti, «Pronouns in Germanic and Romance Languages: An overview», dins Henk van Riemsdijk (ed.), *Clitics in the Languages of Europe*, Berlín / Nova York, Mouton de Gruyter.

- CASANOVAS 1978: Sebastià Casanovas, *Memòries d'un pagès del segle XVIII* (edició a cura de Jordi Geli i M. Àngels Anglada), Barcelona, Curial.
- COLOMINA 2002: Jordi Colomina, «Paradigmes flectius de les altres classes nominals», dins Joan Solà, Maria-Rosa Lloret, Joan Mascaró, Manuel Pérez Saldanya (dirs.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 1, Barcelona, Empúries, 535-582.
- CYSOUW 2004: Michael Cysouw, «The rise of person inflection with special reference to the Munda languages», resum del treball presentat a l'11th International Morphology Meeting 2004, Viena.
- DECESARIS 1987: Janet A. DeCesaris, «Epenthesis in Catalan», dins Carol Neidle i Rafael A. Núñez-Cedeño (eds.), *Studies in Romance Languages*, Dordrecht, Foris.
- FISCHER 2002: Susann Fischer, *The Catalan Clitic System: A diachronic perspective on its syntax and phonology*, Berlín / Nova York, Mouton de Gruyter.
- FISCHER 2003: Susann Fischer, «Rethinking the Tobler-Mussafia Law: Data from Old Catalan», *Diachronica*, 20.2, 259-287.
- GARCÍA DE DIEGO 1970: Vicente García de Diego, *Gramática histórica española*, Madrid, Gredos.
- LLORET 2001: Maria-Rosa Lloret, «Canvi lingüístic i variació fònica», dins M. Antònia Cano et alii (eds.), *Les claus del canvi lingüístic*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- LLORET / PEREA 2002: Maria-Rosa Lloret i Maria Pilar Perea, «A report on the Corpus Oral Dialectal del Català Actual (COD)», *Dialectologia et Geolinguística*, 10, 59-76.
- LLORET / VIAPLANA 1996: Maria-Rosa Lloret i Joaquim Viaplana, «Els clítics pronominals singulars del català oriental: una aproximació interdialectal», *Estudis de llengua i literatura catalanes, XXXII. Miscel·lània Germà Colón*, vol. 5, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 273-309.
- MENÉNDEZ PIDAL 1958: Ramón Menéndez Pidal, *Manual de gramática histórica española*, Madrid, Espasa-Calpe.
- MUSSAFIA 1888: Alfredo Mussafia, «Enclisi o proclisi del pronome personale atono quale oggeto», *Romania*, 27, 145-146.
- TOBLER 1875: Adolf Tobler, Besprechung von J. Le Coultre, *De l'ordre des mots dans Chretien de Troyes. Vermischte Beiträge zur französischen Grammatik*, 5.395-414.
- VÁZQUEZ / MENDES DA LUZ 1961: Pilar Vázquez i Maria Albertina Mendes da Luz, *Gramática portuguesa*, Madrid, Gredos.
- VENY 1982: Joan Veny, *Els parlars catalans: Síntesi de dialectologia*, Palma de Mallorca, Moll.
- VENY / PONS 1998: Joan Veny i Lúdia Pons, *Atles lingüístic del domini català. Etnotextos del català oriental*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- WACKERNAGEL 1892: Jacob Wackernagel, «Über eub Gesetz der Indogermanischen Wortstellung», *Indogermanische Forschungen*, 1, 333-436.

